

ПРОБЛЕМА ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

СТАСЮК Сергій Васильович,
помічник судді Верховного суду України,
Верховний суд України

Стаття присвячена аналізу соціальних передумов, які існують в українському суспільстві щодо необхідності реформування безпекового простору України на сучасному етапі.

Ключові слова: *військова організація держави, модернізація, національна безпека, національні інтереси, правоохоронні органи, реформування, соціальні передумови, спецслужба.*

Сучасний етап будівництва Української держави характеризується особливою напруженістю та складністю, які зумовлені комплексним впливом цілої низки чинників на характер, зміст і динаміку гарантування її військової безпеки. З одного боку, на цей процес впливають об'єктивні чинники, які формувалися у попередні роки або продовжують формуватися за межами України і не завжди залежать від неї. Тому принципово важливим моментом при розробці та впровадженні державної політики військової безпеки є врахування культурно-історичних передумов та особливостей формування української політичної нації [9] і держави, а також історичного минулого та сучасної генези суміжно-прилеглих країн.

По-перше, Україна розташована в регіоні, де були зосереджені суперечності, спричинені нестабільністю стратегічного порядку. Внаслідок цього український народ століттями боровся за свою незалежність, але здобув її тільки на межі третього тисячоліття.

По-друге, у зв'язку з попереднім входженням західних областей України до складу Австро-Угорської імперії та Польщі, а східних – до Росії сформувався геополітичний вододіл між західно-християнською та східно-православною цивілізаціями, на що звертає увагу С. Гантінгтон [11]. Підпорядкування західного регіону України римсько-католицькій церкві було своєрідним бар'єром на шляху російського впливу [1; 7], а православний обряд відокремлював його послідовників від католицизму [3]. Ісламський анклав пов'язаний з історією кримськотатарського народу [5]. Внаслідок цього Україна є чи не єдиною у світі територією, через яку проходять межі трьох провідних світових цивілізацій: східно-православної, західно-християнської та ісламської. Перебуваючи в такому становищі Україна так чи інакше буде вступати у суперечності з геостратегічними інтересами суміжно-прилеглих та інших країн, переважно колишніх своїх метрополій, які постійно намагатимуться втягнути її до сфери своїх геостратегічних інтересів.

По-третє, у ХХ ст. на території України сталися глобальні події, які наклали відбиток на сучасний стан української нації. Це дві світові війни, які завдали Україні значних матеріальних збитків і неправних людських втрат, а також масштабні національно-визвольні змагання (1917–1921 рр. – Наддніпрянська та Західна Україна, 1939 р. – Карпатська Україна, 20–50-ті рр. ХХ ст. – Західна Україна), які закінчилися поразкою, голодомори 20-х, 30-х і 40-х рр. минулого століття, масова депортація з Криму 1944 р. українців, вірмен, болгар, німців, кримських татар і, нарешті, Чорнобильська катастрофа 1986 р. Внаслідок цього відбулося загострення регіональних, міжетнічних, міжконфесійних та соціальних суперечностей щодо національної ідентичності, історичних і духовних цінностей. Отже, український народ настільки травмований зазначеними подіями та знищенням провідної національно свідомої верстви, що й досі не може оговтатися та відновити свої духовні і фізичні сили.

Одним із чинників, який сприяв би консолідації українського суспільства, могло б стати відродження військового духу нації, її готовності йти на самопожертву заради захисту незалежності та територіальної цілісності держави. Це можливо здійснити тільки через розбудову потужної військової організації.

По-четверте, після Другої світової війни Україна як суб'єкт держав-переможниць повернула собі більшість споконвічно українських земель. До неї приєдналася Західна Україна, Бессарабія, Північна Буковина, Закарпатська Україна, а згодом і Крим. Проте в окремих суміжно-прилеглих країнах як на офіційному, так і на буденному рівнях ставиться під сумнів справедливість повернення Україною своїх територій та утворення її сухопутних і морських кордонів. На сьогодні не відмовилися від територіальних претензій до України Російська Федерація [6] та Румунія [2, с. 136–137]. Зокрема, остання вже на практиці, щоправда поки що цивілізованим шляхом, почала реалізовувати свої наміри в басейні Чорного моря. Приховане невдоволення існуючими кордонами жевріє в Угорщині та Молдові.

Активно співпрацюють зі своїми співвітчизниками, які складають в Україні національні меншини, або відверто підтримують сепаратистські рухи в ній Російська Федерація (захист так званого російськомовного населення, моральна та матеріальна підтримка проросійських рухів та організацій, метою діяльності яких є розчленування України з подальшою інкорпорацією їх до складу РФ), Словаччина та Російська Федерація (підтримка так званих підкарпатських русинів, зокрема, навесні 1993 р. у Братиславі був створений “тимчасовий уряд Підкарпатської Русі”, який наголосив на необхідності боротьби за визнання русинів як окремого народу та створення у Закарпатті суверенної республіки), Туреччина (підтримка кримських татар) [2, с. 114–148], Угорщина (активна підтримка угорської меншини, встановлення у 2008 р. в Україні комплексу, приуроченого до так званого “1100-літнього приходу угорців” до Карпатського регіону), Польща (відновлення на українській території історичних пам’яток, пов’язаних з боротьбою польського народу (переважно проти українців) за свою державність, видача з 2008 р. українцям, які мають польське коріння, карти поляка), Румунія (активна підтримка румунської меншини).

Як зазначав В. Наливайченко, основними опонентами Української держави “є спецслужби й інші структури, що ведуть антиукраїнську діяльність, зокрема тих держав, впливові політичні кола яких висувають територіальні претензії до України. Показово, що більшість із антиукраїнських, у тому числі сепаратистських, акцій на території нашої держави координуються, спрямовуються та фінансуються з-за кордону”.

Крім того, в Україні як на буденному, так і на офіційному рівні існують певні думки щодо справедливості входження тих чи тих споконвічно українських територій до складу окремих держав. Зокрема, до Російської Федерації – Гайворонського, Путивльського та Новооскольського повітів Курської губернії, Острогозького, Богучарського, Бірґоченського – Воронежської, Таганрозького – Донської області, Тимрюкського та Єйського – Кубанської, де українці становили від 51 до 90 % загальної кількості населення [8], до Польщі – Холмщини та Підляшшя, до Молдови – Придністров’я, до Румунії – частини чорноморського шельфу, несправедливо переданого їй за рішенням Міжнародного суду ООН у Гаазі тощо.

Отже, за таких історично сформованих непростих умов не виключається загострення суперечностей на територіальному та національному ґрунті практично на будь-якій ділянці державного кордону України, яка межує з сімома країнами. Головною їхньою характеристикою є прямий або опосередкований зв’язок з потенційною військовою небезпекою. На сьогодні вони перебувають у латентному стані, але з поглибленням соціальної кризи в Україні, ускладненням зовнішньополітичної ситуації в окремих суміжно-прилеглих державах не виключена вірогідність їхньої трансформації у відкриту військову акцію. Така ситуація змушує Українську державу дбати про захист своєї території по всьому периметру державного кордону. Для цього необхідно створити надійну кругову оборону, ключову роль у якій буде відігравати потужна військова організація.

По-п’яте, Україна тривалий час перебувала у складі найбільшої та найпотужнішої світової імперії, яка у ХХ ст. вступила до фази занепаду. Проте, як свідчить суспільно-історичний практика, процес руйнації імперій-цивілізацій надзвичайно тривалий та болісний. Він характеризується затяжними кризами та короткочасними підйомами, що створюють ілюзію відродження.

У 1917 р. після першого розпаду Російської імперії утворилося більше 12-ти нових незалежних держав, у тому числі й Україна, але до кінця 80-х рр. ХХ ст. повний суверенітет за собою зберегла фактично одна держава – Фінляндія. Після розпаду СРСР у 1991 р. утворилося 14 нових незалежних держав і на протязі усіх років їхнього суверенного існування Російська Федерація здійснює політичні, економічні, дипломатичні та військові заходи кінцевою метою яких є інкорпорація колишніх союзних республік до свого складу або, принаймні, залучення їх до кола власних геополітичних інтересів. З середини першого десятиліття ХХІ ст. відбулася активізація цієї діяльності. У 2006 р. посол Великобританії у Російській Федерації Е. Брентон констатував, що “вперше після розпаду комунізму Росія повернула собі статус великої держави”. Ця теза підтверджуються конкретними фактами. Зокрема, друге десятиліття ХХІ ст. позначилося безпрецедентним тиском російського уряду на колишні союзні республіки. А у серпні 2008 р. РФ здійснила збройну агресію проти суверенної Грузії, яка мало не закінчилася ліквідацією грузинської державності. Початок 2009 р. запам’ятався черговою економічною війною РФ з Україною, а у попередні роки внаслідок таких війн позбулися своїх газотранспортних систем Республіка Беларусь та Молдова.

Соціологічні дослідження громадської думки проведені у Російській Федерації на початку травня 2008 р. засвідчили, що найбільшими ворогами РФ росіяни вважають: Грузію – 25 % опитаних, США – 24 % опитаних і Україну – 21 % опитаних. Бурхливу реакцію серед політичних кіл Росії та російсь-

кого суспільства викликала заява українського МЗС у 2008 р. про те, що російський Чорноморський флот буде базуватися в Україні лише до 28 травня 2017 р.

Російський експансіонізм не обмежився лише колишніми союзними республіками. 14 липня 2007 р. Російська Федерація в односторонньому порядку призупинила свою участь в Угоді про звичайні збройні сили у Європі від 19 листопада 1990 р., чим розв'язала собі руки для нарощування чисельності військової техніки та озброєння у європейській частині своєї країни і, зокрема, як прогнозували українські аналітики, біля кордону з Україною. У червні 2008 р. цей прогноз почав збуватися – російський уряд ухвалив безпрецедентне рішення про будівництво потужного військового летовища під Таганрогом. Крім того військові витрати Російської Федерації у 2008 р. сягнули 35,3 млрд. дол., що у сім разів більше ніж у 2000 р. коли вони склали всього 5,03 млрд. дол.

Зважаючи на вищезазначене Ю. Єхануров висловив думку, що російсько-грузинський військовий конфлікт спонукає українську владу “звернути увагу на необхідність підтримання воєнної безпеки держави на достатньому рівні”. Реальні темпи просування України до набуття членства в Альянсі, – продовжує він, – виявилися дуже повільними. Водночас зростає інформаційний та економічний тиск з боку Російської Федерації, що значно змінює воєнно-політичну обстановку навколо України. Зазначені чинники, на думку Ю. Єханурова, “обумовлюють необхідність переглянути сплановані раніше показники чисельності Збройних Сил України та покладатися на власні сили і засоби, а не на систему колективного забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави в середньостроковій перспективі” [4].

Таким чином, для того, щоб гарантувати свою військову безпеку, межуючи з Російською Федерацією, необхідно враховувати особливості її суспільно-історичного розвитку та перспективи її генези у майбутньому.

У зв'язку з цим доречно згадати застереження російського філософа Г. Федотова висловлене ним у 1947 р.: “Більшовизм згине, як і згинув націонал-соціалізм. Але хто знає, яких нових форм набуде російський фашизм або ж націоналізм для нової російської експансії?”. І справа тут не лише в особливостях російської ментальності. Експансіонізм – характерна риса переважної більшості імперій, живильне середовище їхнього існування. Той же Г. Федотов наголошував, що імперія – це завжди експансія за межі тривких усталених кордонів, переростання сформованого, історично узвичаєного організму [9]. Отже, така перспектива вимагає від українського суспільства створення потужної військової організації та всебічного зміцнення, передусім, східного кордону.

Іншим не менш важливим аспектом, який визначає динаміку та стан військової безпеки України, є внутрішні загрози. Як свідчать результати дослідження, до них можна віднести:

1. Україна є новою незалежною державою з усіма вадами, що притаманні для цієї групи країн.

2. Наявність в Україні сепаратистських рухів, метою діяльності яких є часткове або повне розчленування української території за допомогою будь-яких засобів, у тому числі й силових, а також неспроможність центральної влади приборкати зазначені рухи в межах республіканської форми правління [2, с. 114–148].

3. Загострення протистоянь на етнічному та національному ґрунті, які стимулюються неспроможністю центральної влади об'єктивно, неупереджено та в межах правового поля розв'язати мовне питання, релігійні суперечності та проблеми депортованих народів, зокрема, кримських татар.

4. Незадовільне фінансування військової організації зумовлює швидке моральне та фізичне старіння озброєння та військової техніки, згорання бойової підготовки, різке зниження боєздатності та боєготовності військ (сил), професіоналізації особового складу. Як свідчить практика, така ситуація може викликати два наслідки: або зовнішню інтервенцію, спровоковану низьким рівнем боєздатності військової організації держави, або внутрішню військово-політичну інтервенцію, за якої військова організація змушена буде самостійно піклуватися про свій захист, усуваючи при цьому з політичної арени некомпетентне, вкрай корумповане та непопулярне цивільне керівництво.

5. Відсутність в Україні концепції реформування оборонно-промислового комплексу з орієнтацією на поступове створення замкнутих циклів військового виробництва на власній промисловій базі та забезпечення потреби військової організації держави необхідними зразками озброєння та військової техніки. Така ситуація призводить до суттєвого зниження боєздатності військової організації, а в перспективі загрожує збільшенням військових витрат за рахунок закупівлі озброєння та військової техніки за кордоном і як наслідок – до зростання іноземної залежності.

6. Втрата традиційних для України ринків озброєння і військової техніки та існуючих кооперативних зв'язків. Наприклад, якщо у 2003 р. за даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (SIPRI), Україна входила до шестірки експортерів озброєння та військової техніки (440–460 млн. дол.), то в 2008 р. вона з'їхала на 16-е місце (109 млн. дол.). За інформацією експертів, Укра-

їна останніми роками розгубила багатьох партнерів. Зокрема, від послуг українського оборонно-промислового комплексу відмовилися нові члени НАТО та переважна більшість африканських країн. На сьогодні головними імпортерами української зброї залишаються КНР, Ірак, Азербайджан і Нігерія.

Таким чином, військова безпека виступає як критерій реалізації військової політики і характеризує стан реалізації національних інтересів держави у військовій сфері та гарантії її захисту від військових загроз і збройної агресії. Тому гарантування військової безпеки України неможливе без підвищення ступеня як глобальної, так і регіональної стабільності, а також підтримання стану обороноздатності країни, при яких забезпечуються недопущення збройних конфліктів та відсіч можливій військовій агресії.

Виклики і загрози військовій безпеці та національним інтересам України висувають вимоги щодо стану боєздатності військової організації, удосконалення її якісних параметрів. Загальновідомо, що місце і роль військової організації в структурі органів військової та національної безпеки держави істотно видозмінюються, її значимість підвищується, що сприяє переходу самої проблеми модернізації військової організації у системі військової та національної безпеки з відомчих до суспільно значущих програм, сфери національних інтересів. Суспільство не тільки має право, але й зобов'язане захищати себе, відстоювати свої інтереси та безпеку. У зв'язку з цим актуалізується питання зосередження зусиль держави і суспільства на приведенні військової організації до стану, який забезпечував би її здатність та готовність до захисту національних інтересів України [12, с. 257–263].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В.Б. Очерк отношений Польского государства к православию и православной церкви / Володимир Боніфатійович Антонович // Антонович В.Б. Моя сповідь: вибрані історичні та публіцистичні твори / упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський ; вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. – К. : Либідь, 1995. – С. 458–469.
2. Бодрук О.С. Національні та міжнародні системи воєнної безпеки в умовах формування нового світового порядку: 1991–2001: дис. ...доктора політ. наук : 21.01.01 / Олег Сергійович Бодрук. – К., 2005. – 401 с.
3. Булгаков С. Православие. Очерки учения православной Церкви / Сергей Булгаков. – К. : Либидь, 1991. – 235 с.
4. Єхануров Ю.І. Воєнна безпека України: проблеми та напрями її зміцнення / Юрій Іванович Єхануров // Національна безпека: український вимір: щокв. наук. зб. / Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. безпеки; редкол.: Горбулін В.П. (голов. ред.) [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 1–2 (20–21). – С. 19–26.
5. Крисаченко В.С. Історія Криму: Кримське ханство: навч. посібник / Валентин Семенович Крисаченко. – К.: Твім інтер, 2000. – 336 с.
6. Кулик В. Будет ли война с Россией / Виталий Кулик // Комментарий: общественно-политический и деловой еженедельник. – 2008. – № 23 (129). – С. 5.
7. Ортинський І. Під знаменням берестейської події (Дух Берестейської Унії 1595–96) / Іван Ортинський. – Рим ; Фрайбург : Видавництво оо. Салезіян, 1993. – 95 с.
8. Постанова Верховної Ради України від 03.06.1992 р. «Про Звернення Верховної Ради України до Північноатлантичної Асамблеї (НАТО)» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 33. – Ст. 482.
9. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / [В.С. Крисаченко, М.Т. Степико, О.С. Власюк та ін.] / за ред. В.С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2004. – 648 с.
10. Федотов Г. Судьба империй / Георгий Петрович Федотов // Народна армія. – 1994. – 19 квітня.
11. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? / Семюел Хантінгтон // Наука і оборона. – 1998. – № 3. – С. 28–37.
12. Чорний В.С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія / Віталій Сергійович Чорний. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2009. – 368 с.

Стасюк С. В. Проблема обеспечения безопасности Украины на современном этапе / Верховный Суд Украины.

Статья посвящена анализу социальных предпосылок, которые существуют в украинском обществе относительно необходимости реформирования пространства безопасности Украины на современном этапе.

Ключевые слова: военная организация государства, модернизация, национальная безопасность, национальные интересы, правоохранительные органы, реформирования, социальные предпосылки, спецслужба.

Stasiuk S. V. The problem of guaranteeing of safety of Ukraine on the modern stage / Supreme Court of Ukraine.

The article is devoted to analysis of the social premises which exist in Ukrainian society as to necessity of reformation of the Ukrainian security sector on the modern stage in this article.

Key words: state military establishment, modernization, national security, national interests, law enforcement agencies, reformation, social premises, special state security force.